

KAMUSAL ALANDA VAROLUŞ: HAZİRAN DİRENİŞİ

Giriş

Kafka eserlerinde insanın duygu dünyasını ve toplumsal mekanizmaların birey üzerindeki baskılarının ona çektirdiği acıyı betimlemiştir. Bunun için, özellikle *Dava*'sında mimari çevreyi, insanın süregelen duygusal değişimini somutlaştırmak için bir metafor olarak kullanmıştır. Bir başka deyişle, romanda gittikçe yalnızlaşan ve hayata dair umudunu kaybetmeye başlayan bireyin duygu dünyası da gitgide grileşmekte; (K.)işinin dolaştığı fiziksel mekanlar gittikçe bozulmakta, içinde nefes dahi alınamayan terk edilmiş yerlere dönüşmektedir. Fiziksel mekandaki yozlaşma, K.'nin duygu dünyasındaki çürümeyle paralel ilerlemektedir. Burada, Kafka tarafından kurgu çerçevesinde kullanıldığını iddia edebileceğimiz mimari çevre, gerçekte de kişilerin ve toplumların duygu dünyalarının süregelen değişiminden etkilenir. Zaten mimarlık aynı zamanda toplumların düşünsel ve duygusal gelişimlerin fiziksel bir kaydı değil midir? Öyledir, ancak Kafka'nın mimariyi bu kadar özenle betimlemesinin bir sebebi daha olabilir: o da insanın inşa ettiği çevrenin ve onun içinde olanaklı kıldığı toplumsal mekanizmaların onu ne kadar belirlediğinin farkında olmasıdır. Bu diyalektik, aslında insanın başta umutla kendisi için inşa ettiği dünyanın sonradan korkunç bir makineye dönüştüğünü anlatır. Günümüz mimarlığının inşa ettiği bu makine, duygu dünyalarımızı da birbirinden kopuk "gecekondu mahallelerine"¹ dönüştürür. Alvar Aalto'nun yarattığı bu kavram, modern dünyanın mekanikleştirici etkisi ve katı rasyonelitesinin insanın duygu dünyası üzerindeki sonucudur. Peki ama K.'nin bile gitmediği gecekondu mahallelerinde dolaşan "küçük insan"², bu devasa makine karşısında ne yapabilir ki, üstelik de tek başınayken? Ama Kafka'nın bu kadar umutsuz durduğuna bakmayın, ağzından kaçırmış olmalı: "Mantık her ne kadar sarsılmaz ise de yaşamak isteyen bir insana karşı koyamaz"³. Yani tarihin akışında ve mimari çevrenin içinde kurgulanan yalnızlığımızın bu modern hali elbette çözülecek, bu da mekan/yerde olacaktır: bir araya gelerek, uzlaşarak, ve çatışarak.

Neoliberalizmle Birlikte Yeniden Tanımlanan Mekan/Yer:

¹ Schildt, Goran, 1994, "Alvar Aalto", Rizzoli Publications, New York, ss. 230.

² Schildt, 1994, ss. 113.

³ Kafka, Franz, 1999, "Dava", Can Yayınları, İstanbul, ss. 156.

80'li yıllarda ortaya çıkıp 90'lı yıllarda yükselen neoliberal politikalarla gelişen rant odaklı piyasa ekonomisinin kent hayatımıza etkisi azımsanmamalıdır. Bu etki en başta kamusal alanların yine rant odaklı alışveriş merkezlerine ve diğer rant tesislerine aktarılması olarak gözlemlenebilir. Yani her çeşit insanın özgürce bir araya gelebileceği, daha az tanımlı fonksiyonların somutlandığı ve böylece insanların ekonomik ve kültürel farklılıklarını gözetmeden onları kapsayabilecek kamusal mekanlar yerine, her sosyal sınıfın kendi tüketim alışkanlıklarını ve yaşam tarzını rant odaklı olarak belirleyen ve ona hitaben tasarlanan “sözde kamusal mekanlar” yaratılmaktadır. Aradaki fark, dönüştürülen mekanların kapılarında görülen özel güvenlik görevlilerinden de anlaşılabilir. Bildiğimiz ve sevdiğimiz kamusal alanların aksine, bunlar sosyal hayatın sürdürülebilirliğine engel olmaktadır. Bu anlamda neoliberal politikaların kamusal alanı sosyal bir ayrıştırıcı olarak kullanması ve onu işlevsizleştirilmesi doğaldır.

Mekan üzerinden sosyal hayatın bu şekilde özelleştirilmesinin bir örneği de 2013 yılında kamusal alanda içki tüketimini engelleyen yasaktır. Bu, çoğu kişi için sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası olan “içki sohbetlerini” yine rant odaklı mekanlara, yani barlara ve kulüplere hapsedmek anlamına gelir. Daha uzun süredir devam eden bir süreç olarak sinema ve tiyatro yapılarının yıkılıp yerine rant tesislerinin inşa edilmesi, toplumsal yaşamı daha da kısıtlamıştır. Sosyal medya üzerinden sanal dünyaya uygulanan baskı, kamusal bir mekan olan sanal ortamın da fiziksel mekan kadar sınırlandırıldığına bir ifadesi olmuştur. Bu farkındalık, Haziran Direnişi'nde pratiğe dökülmüştür. Bu halk hareketinin Türkiye'de daha önce gerçekleşenlere kıyasla özgün yanı, neoliberal politikaların kamusal mekana, dolayısıyla sosyal hayata rant odaklı saldırılarına karşı bir tepki olmasıdır.

Gezi Direnişi'nde Mekan/Yer

Gezi Direnişi'ne kadar yeni piyasa ekonomisi bütün mekanizmalarıyla topluma ve kamusal alana baskı uygularken, otorite, kendini tanımlayan muhafazakarlığı, toplumun gözünde aklanmak için kullanmıştır. Devletin koruyucu görevini omuzlarından silmesiyle otorite yeni bir anlam kazanmış, bu mekanizmalar ile beraber bireye saldıran bir kurum haline gelmiştir. Bu noktada, bireye sosyal baskı uygulayan otoritenin yaptığı yanlış ise en başta insanın varolma isteğinin ne kadar güçlü olduğunu hesaba katmaması olmuştur. Değişen ülke politikaları karşısında gitgide küçülen bireyler ve büsbütün piyasa mekanizmalarının merhametine terk edilen halk, Haziran'da kamusal alanlarına yapılan saldırıların en yenisiyle karşılaşınca ülke çapında bir tepkiyi dile getirmek zorunluluğunu hissetmiş ve artık yaşamak

istediğini anlamıştır. Belki de insana dair hiçbir şeyin olmadığı, ranttan, betondan ve faşizmden ibaret bir dünyada yaşayamayacaklarının farkına varan bireyler, insanca yaşamın sürdürülebilirliğinden endişe duymuşlardır. Bu endişeden doğan ortak bilinç, İstanbul halkının elinde kalan son yaşam alanlarından birini daha kaybedemeyeceği konusunda sanal mekanda uzlaşıp hemen ertesi sabah örgütlenerek geleceğin garantisi olarak gördüğü kamusal mekan üzerindeki hakkını fiziksel olarak ifade etmeye başlamıştır. Buradan kamusal alanın önemiyle ilgili iki çıkarım yapabiliriz. İlki, kamusal alanın otoriteye karşı bireysel tepkinin kitleselleşebileceği, bu şekilde anlam kazanabileceği karşılıklı uzlaşma/çatışma diyalektiği içerisinde düşünsel bağlamda kendini olgunlaştıracağı zemin olmasıdır. İkincisi ise düşünsel temelde hazırlanan bu zeminin pratiğe dökülmesi için bir platform sağlamasıdır. Bir başka deyişle, kamusal alan hem düşünsel hem pratik bağlamda toplumsal bilincin ortaklaşması için gereklidir. Haziran Direnişi - Kafka'nın umutsuzluğunu bir yana bırakırsak - uzlaşma/çatışma diyalektiğinde olgunlaşan ve ortaklaşan aklın sonucunda ortaya dökülen kolektif eylemin mekan/yer ile kurduğu ilişkinin yakından izlenebileceği bir olgudur.

Gezi Direnişi, ilk olarak, kamusal alanın bireylerin ortak kesişim noktalarının saptanabileceği bir zemin olmuştur. Bunu, insanların erişiminin fiziksel öğelerle sınırlanmadığı, farklılıklarına karşın iletişim kurabildikleri ortak bir mekan oluşturarak gerçekleştirir. Ortak aklın uzlaşma/çatışma diyalektiği içerisinde kendini olgunlaştıracağı zemin olarak kamusal mekan ikiye ayrılır: birincisi sosyal medyayı içine alan sanal mekan, ikincisi ise mimari çevremizin bir parçası olan sokaklar, meydanlar ve parklardır. Örneğin, meydanların şehir merkezinde, dolayısıyla bütün sosyal katmanların erişimine en uygun olan noktalarda olması da bundandır. Direniş, bu tür mekanlarda bahsedilen katmanların bir araya gelip düşünce alışverişine bir zemin yaratarak, aslında düşünsel boyutta bir uzlaşma/çatışma diyalektiğinin somut olarak gerçekleşebileceği platformu da oluşturur.

Son on yılda ivme kazanan sanal ortam bir ifade biçimi haline gelmiş ve uzlaşma/çatışmanın kısıtlama olmaksızın gerçekleşmesini sağlamıştır. Gezi örneğinden devam ettiğimizde, başlayan olayların büyük ölçekli bir halk hareketi haline gelmesinin bir etkeni de sosyal medyanın bu şekilde kullanılmasıdır. Gezi karşıtı olan kesimin de kendisini bu araç üzerinden ifade etmesiyle, sosyal medya uzlaşma/çatışmanın gerçekleştiği, adeta kamusal bir alan haline gelmiştir. Otoritenin Haziran'da ve sonrasında sosyal medyaya baskı ve sansür uygulamasının sebebi, kendisine karşı güçlenen ortak akli mümkün kılacak bu zemini yıkmaktır. Kendisine muhalif olanların arasındaki düşünce trafiğini keserek onların kendisine karşı ortaklaşmasının önüne geçmeyi planlayan otorite, onları fiziksel mekanda,

yani meydanlar ve parklarda bir araya gelirken bulunca da saldırıya geçmiş, “kalabalığı dağıtmaya” çalışmıştır. Sonuçta uzlaşma/çatışma zemini olarak mekanın ilk özelliği budur: mekan, işlevine göre tasarlanır ve tanımlanır. Buna bağlı olarak, insanların kolektif bir bilinci sürekli olarak yeniden üretebilecekleri yer de kamusal mekan/yerdir.

Gezi Direnişi üzerinden yapılabilecek ikinci çıkarım ise, belli anlamda olgunlaşan ve ortaklaşan aklın eylemde kendini göstermeyi beklediği zemin kamusal mekan/yerdir. Haziran’ın başlarında aydınlanmacılık, kamuculuk veya çevrecilik gibi bazı temel ilkeler üzerinde uzlaşan halk, bu değerleri savunmak adına meydanlarda, bu defa nicel olarak ortaklaşmış ve böylece otoriteye karşı tepkisini etkili bir biçimde ortaya koymuştur. Halkın kendini yönetenlere karşı bir müdahale olarak kitlesel eylemler gerçekleştirebileceği yer olan kamusal alanlar, otoritenin bütün mekanizmalarına (devlet kurumları, bakanlıklar vs.) yakın konumlanmış, geniş caddelerin birleştiği büyük kent meydanları veya binlerce insanı barındırabilecek parklardır. Bu bağlamda “çatışma” zemini olarak kamusal mekan/yer, toplumun iktidarı denetleyebileceği zemini oluşturur.

Sonuç

İnsanlar yaşamlarını sistemin mekanizmalarının onları hapsettiği çölde kendilerine vaadedilmiş vahaları arayarak geçirmez. Kamusal mekan/yer, üretim ilişkilerinin ve onları olanaklı kılan baskı mekanizmalarının merhametine terk edilmiş toplumun, tarihin süregelen değişimine düşünce veya pratikte müdahale edebilmesini sağlar. Bu yüzden, bahsedilen alanlar toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu anlamda kamusal mekan/yer, ortak aklın uzlaşma/çatışma diyalektiği içerisinde sürekli olarak yeniden üretileceği zemin ve başka bir dünya arzusunun hem düşüncede hem de eylemde her zaman varolacağı somut garantisidir.

KAYNAKÇA

1. Kafka, Franz, 1999, “Dava”, Can Yayınları, İstanbul, ss. 156.
2. Schildt, Goran, 1994, “Alvar Aalto”, Rizzoli Publications, New York, ss. 113, 230.